Eduskunnan Tulevaisuusvaliokunnalle 12.2.2025

Asia: Valtioneuvoston selonteko YK:n kestävän kehityksen toimintaohjelma Agenda 2030:n toimeenpanosta

Viite: VNS 7/2024 vp

Suomen yliopistojen rehtorineuvosto UNIFI:n lausunto Valtioneuvoston selonteosta YK:n kestävän kehityksen toimintaohjelma Agenda 2030:n toimeenpanosta

Suomen yliopistojen rehtorineuvosto UNIFI ry kiittää mahdollisuudesta lausua Valtioneuvoston selonteosta YK:n kestävän kehityksen toimintaohjelma Agenda 2030:n toimeenpanosta.

Kokonaisarvio selonteosta

Selonteko on kokonaisuudessaan kattava ja käsittelee kestävyyden eri ulottuvuuksia laajasti. Selonteko kuvaa Agenda 2030 toimeenpanon kehitystä tavoitekohtaisesti sekä linjauksia tavoitteiden saavuttamiseksi. Selonteko ottaa huomioon viimeaikaisia kehityskulkuja kuten globaalit epävarmuustekijät, jotka ovat hidastaneet Agenda 2030 toimeenpanoa.

Yleisenä huomiona toteamme, että Suomen tulee jatkossa edistää entistäkin tavoitteellisemmin ja tehokkaammin niitä teemoja, joissa Suomella on edelleen kirittävää. Toimenpiteillä pitää minimoida Suomen toiminnan kielteisiä ulkoisvaikutuksia, ja toisaalta edistää Suomen positiivista kädenjälkeä.

Selonteossa todetaan, että vaikka Suomi on saavuttanut muita maita paremmin Agenda 2030 tavoitteita, ovat Suomen toiminnan kielteiset ulkoisvaikutukset merkittäviä. ”*Suomen haasteita ovat muun muassa tuontimme muualla maailmassa aiheuttamat ilmasto- ja typpipäästöt sekä metsäkato*.” Näitä kielteisiä ulkoisvaikutuksia olisi selonteossa tullut käsitellä enemmän, ja pyrkiä analysoimaan mitä tavoitteiden saavuttamiseen tarvitaan.

Suomi on ollut maailmalla edelläkävijä ilmastotoimien osalta, mutta nyt selonteossakin todetaan, että Suomen kasvihuonekaasupäästöjen nettovähentyminen ei ole vuoden 2035 hiilineutraaliustavoitteen ja EU:n velvoitteiden mukaisella uralla. Tämä kehityskulku on huolestuttava. Selonteosta puuttuu analyysia syistä ja tarvittavista toimista kehityskulun kääntämiseksi.

Selonteosta puuttuu ylipäänsä kautta linjan analyysia siitä, miksi monia osatavoitteita ei olla saavuttamassa, eikä siinä analysoida, mitä niiden saavuttamiseen tarvittaisiin. Kestävän kehityksen tavoitteiden saavuttaminen edellyttää suuria rakenteellisia muutoksia. Tämän tulisi näkyä paremmin selonteossa.

Uutta luovan tieteellisen ja taiteellisen tutkimuksen sekä innovaatioiden ja laadukkaan koulutuksen merkitys on aivan oleellinen kestävän kehityksen tavoitteiden saavuttamisessa. Myös jatkuvan oppimisen merkitys on suuri. Tarvitsemme yhteiskuntana ja yksilöinä jatkuvasti uutta tietoa, osaamista ja ymmärrystä.

Selonteko tuo esille useissa kohdissa hallituksen panostukset tutkimus- ja kehittämistoimintaan, ja t&k-rahoituksen kasvattamisen. Tutkimuksen ja tutkijoiden osallistamista toimenpiteisiin tuodaan myös esille, mikä on positiivista. **Tutkimusperusteisuuden tulikin kuitenkin läpileikata kaikkia kestävän kehityksen tavoitteita, ja tutkimuksen tulisi olla vielä vahvemmin ja konkreettisemmin sisällytettynä tavoitteiden edistämiseen. Yliopistoilla, tutkimuslaitoksilla ja erilaisilla asiantuntijaelimillä kuten tiedepaneeleilla sekä tutkijoilla on merkittävä tieteeseen ja uusimpaan tutkittuun tietoon pohjautuva neuvonantajan rooli päätös- ja politiikkatoimien valmistelussa, eikä tätä tule heikentää.** Myös poliittisen päätöksenteon tulee perustua tutkittuun tietoon, ja päätöksiä pitää olla mahdollista arvioida myös jälkikäteen uuden tieteellisen tiedon valossa. Tutkimuksen tulisikin näkyä vahvasti myös toimeenpanon kansallisessa seurannassa. Esimerkiksi kansallisten tiedepaneeleiden ottaminen osaksi seurantaprosessia nähdään mahdollisuutena.

Selonteossa tunnistetaan koulutuksen ja jatkuvan oppimisen rooli kestävän kehityksen tavoitteiden saavuttamisessa (SDG 4). Osaajapula on merkittävä este myös Suomen tuottavuus- ja talouskasvun sekä TKI-tavoitteiden ja -panostusten toteutumiselle.

Konkreettiset toimenpiteet ja niiden resursointi koulutuksen ja osaamisen kehittämiseksi kansallisesti ja kansainvälisesti jäävät kuitenkin selonteossa osittain vaille tarvittavaa yksityiskohtaisuutta.

Koulutustason nosto nuorten ikäluokkien keskuudessa mainitaan selonteossa; samoin hallituksen tavoite lisätä korkeakoulujen aloituspaikkojen määrää. Korkeakoulutettujen määrän kasvattamiselle ja laadukkaan korkeakoulutuksen varmistamiselle on taattava pitkäjänteiset edellytykset muun muassa rahoitusta vahvistamalla. Rahanarvon muutokset huomioiden yliopistojen rahoitus suhteutettuna suoritettujen maisteritutkintojen määrään on vähentynyt yli 30 % vuodesta 2010.

Myös esimerkiksi käytännön suunnitelmat, joilla tuetaan jatkuvan oppimisen edistämistä ja kestävän kehityksen teemojen integrointia kaikille koulutusasteille, voisivat olla tarkemmin kuvattu selonteossa.

Koulutuksellisen tasa-arvon ja elinikäisten oppimismahdollisuuksien näkökulmasta hallituksen päätökset opintovapaajärjestelmän ja aikuiskoulutustuen lakkauttamisesta ovat ristiriitaiset. Esimerkiksi huoli lasten ja nuorten lisääntyvästä pahoinvoinnista ja oppimiseen liittyvistä haasteista edellyttäisivät jatkossakin opetushenkilöstön jatkuvaa kouluttautumista. Tähän mennessä se on ollut mahdollista edellä mainittujen järjestelmien sekä opetushallituksen rahoittamien opetus- ja kasvatusalan henkilöstölle suunnatuilla täydennyskoulutuksilla. Nyt näitä instrumentteja ei enää ole.

Selonteossa tuodaan hyvin esille **sidosryhmien välinen yhteistyö** erityisesti yritysmaailman ja julkisen sektorin osalta. Kuitenkin korkeakoulujen ja tutkimuslaitosten roolia kestävän kehityksen edistämisen kumppaneina ei korosteta riittävästi. Kestävä kehitys vaatii monitieteistä lähestymistapaa, jossa eri toimijat yhdistävät voimavaransa tavoitteiden saavuttamiseksi. Yhteistyö korkeakoulujen, kansalaisjärjestöjen ja paikallisyhteisöjen kanssa tulisi siis näkyä vahvemmin toimenpiteissä. Yhteiskunnan eri toimijoiden näkyminen myös osana toimeenpanon seurantaa on tärkeää ja kannatettavaa.

Selonteossa tuodaan esille myös **innovaatioiden merkitystä** kestävän kehityksen tavoitteiden saavuttamisessa, erityisesti teknologian ja uusien ratkaisujen kehittämisen kautta. Innovaatioiden kehittäminen monitieteisen tutkimuksen pohjalta sekä niiden

kaupallistaminen voivat merkittävästi vauhdittaa kestävän kehityksen tavoitteiden toteutumista. Selonteon tavoitteita liittyen tutkimuslähtöisiin innovaatioihin voisi täsmentää.

Eduskunnan ponsien eli valiokunnan mietinnön (TuVM 1/ 2021) kannanottoehdosten huomointi

Valtioneuvoston selonteko VNS 7/2024 vp käsittelee monia Valiokunnan kannanottoehdotuksessa suositeltuja, kohdissa 1–14 mainittuja teemoja ja toimenpiteitä. Joidenkin kannanottojen osalta tarvittaisiin konkreettisempia toimenpiteitä. Tulevaisuusvaliokunnan aiemmin huomioima näkemys siitä, että edelleen selonteosta ilmenee hajanaisuutta, näyttäisi osin pitävän edelleen paikkansa.

Jatkossakin on syytä korostaa kestävän kehityksen politiikassa Suomen ekologisen velan lyhentämistä (ponsi 2) (SDG 13, 14, 15). Selonteko ei näyttäisi painottavan ponnen edellyttämällä tavalla kestävän kehityksen politiikassa Suomen ekologisen velan lyhentämistä.

Sosiaalisen kestävyyden vaikeita haasteita ovat väestön alueellinen keskittyminen ja alueellinen eriytyminen (ponsi 10) (SDG 11). Yksinäisyyteen, mielenterveyteen ja liikkumattomuuteen liittyvät ongelmat ovat tunnettuja, mutta vaikeasti ratkaistavia (ponsi 7, 13, 14) (SDG 3). Taloudellisen kestävyyden näkökulmasta on tärkeää panostaa toimenpiteisiin, joilla voidaan kuroa umpeen julkisen talouden rakenteellista alijäämää, katkaista julkisen velan kasvu ja ehkäistä huoltosuhteen heikkenemistä (ponsi 9) (SDG 8, 9, 11).

Toimijoiden ja toimintojen moninaisuus kertoo suomalaisen yhteiskunnan laaja-alaisesta ja pitkäjänteisestä sitoutumisesta kestävän kehityksen edistämiseen. Samalla kasvaa kuitenkin riski, että tehtyä työtä ja hankittua tietotaitoa ei hyödynnetä täysimääräisesti. Siksi on huomionarvoista, että Suomeen on perustettu koordinaatioelin, Ennakointiluotsi, tukemaan tulevaisuustyötä ja Kansallisen ennakointiverkoston työtä (ponsi 1) (SDG 17).

Yliopiston näkökulmasta erityisen tärkeät tutkimus- ja kehityspanostukset ja opettajien osaamiseen ja koulutustarpeiden ennakointiin liittyviä toimenpiteitä mainitaan. On myös tärkeä, että kansalaisten osallisuuden edistäminen on hyvin esillä selonteossa ja erityisryhmät, kuten vammaiset on huomioitu.

Alla muutamia lisähuomioita:

TuVM 1/2021: *3. vahvistaa kuntien ja julkisten hankintojen roolia kestävän kehityksen toimeenpanon ajurina ja kehittää valtioneuvoston kanslian kestävän kehityksen työn ja valtiovarainministeriön kuntapolitiikkatyön yhteyttä.*

VNS 7/2024 ottaa kantaa ponteen kohdassa *12.7: Kestäviä julkisia hankintoja edistetään Suomessa monitoimijayhteistyöllä ja hallinnon eri tasoilla sekä erilaisille hankintayksiköille suunnatuilla oppailla.*

Kommentti: Kuntien ja julkisten hankintojen osalta huomiomme on, että kyse on merkittävästä keinosta tehostaa rahallisten resurssien käyttöä (taloudellinen kestävyys) ja vähentää päästöjä (ekologinen kestävyys). Asiaan liittyvän osaamiseen vahvistaminen ja kehittäminen on tärkeää, ja toimenpiteitä tarvitaan laajemmalla skaalalla. Keinoja tulisi konkretisoida.

TuVM 1/2021: *6. nostaa tutkimus- ja kehityspanostukset 4 %:iin bkt:stä. Oikein mitoitetulla ja kohdistetulla sekä riittävän kokoluokan julkisella kestävän kasvun vivutuksella voidaan nopeuttaa ja kasvattaa myös yksityisiä investointeja.*

VNS 7/2024 mukaan asetetusta tavoitteesta on tarkoitus pitää kiinni ja nostaa T&K-menojen BKT-osuus 4 prosenttiin vuoteen 2030 mennessä. Tästä valtion osuus on noin 1/3 ja yksityisen rahoituksen osuus 2/3.

Kommentti: Tavoitteesta tulee pitää kiinni. Koska tavoite esitetään selonteon yhteydessä, T&K-rahoituksen vaikuttavuuteen tulee kiinnittää huomiota siten, että se aidosti edistää Agenda 2030 tavoitteita.

TuVM 1/2021: *7. huolehtii opettajien osaamisesta kestävyysmurroksessa ja ekososiaalisessa sivistyksessä, päivittää eri alojen koulutustarpeiden ennakointia ja koulutusjärjestelmien toimintaa kestävyysmurroksen edellyttämien osaamis- ja työvoimatarpeiden näkökulmasta, suuntaa jatkuvaa oppimista ja uudelleenkouluttautumista oikeudenmukaisen siirtymän näkökulmasta varsinkin niille toimialoille ja alueille, joita kestävyysmurros eniten muuttaa, turvaa vapaan sivistystyön resurssit ja lisää taiteen perusopetusta kaikilla opetusasteilla, lisää tulevaisuuskasvatusta opetukseen ja oppilaanohjaukseen alkaen opettajien ja ohjaajien koulutuksesta sekä täydennyskoulutuksesta.*

VNS 7/2024 kohdassa 12.8 todetaan: Kestävä kehitys on sisällytetty opetukseen kaikilla koulutusasteilla. Virkahenkilöille on kehitetty avoin kestävän kehityksen verkkokurssi.

Kommentti: Opettajien osaamisen kehittäminen ja kestävyyden läpileikkaavuuteen panostaminen osaajien ja ammattilaisten koulutuksessa on tärkeä asia ja hyvä, että selonteossa otetaan tähän kantaa. Toimien tulisi olla riittävän konkreettisia tai läpileikkaavia. Vahvaa kannustusta koulutuksen uusiutumiseen kestävyysmurroksen johdosta ei löydy selonteosta.

Mietinnön ***toimenpide-ehdotus 8****: edistää taiteen osallistumista kiperien ongelmien ratkaisemiseen yhdessä tieteen, talouden ja julkishallinnon toimijoiden kanssa tekemällä Luovuuden tiekartan.*

Kommentti: Selonteossa ei mainita tätä tiekarttaa, ja taiteeseen liittyvät maininnat ovat hyvin ylätasoisia. **Yhteiskuntien kestävyyden rakentamisessa kulttuuri ja taide ovat äärimmäisen tärkeitä tekijöitä.** Taiteella on tutkitusti myönteisiä vaikutuksia niin hyvinvointiin, talouteen kuin alueiden elinvoimaankin. Kulttuuri on kasvuala, johon OECD suosittelee jäsenvaltioitaan investoimaan. VTT:n mukaan luovien alojen liikevaihto oli vuonna 2022 14 miljardia. Hallituksen toteuttamilla kulttuuriin ja taiteeseen kohdistuvilla leikkauksilla on laajoja ja kauaskantoisia vaikutuksia suomalaiseen yhteiskuntaan ja yksilöiden elämään. Kulttuurin saavutettavuus tulee heikentymään. Tämä on negatiivinen kehityskulku. Kulttuuri ja taide kaikessa moninaisuudessaan kykenevät tuomaan ihmisiä yhteen yhteisten elämysten äärelle, jotka vahvistavat yhteenkuuluvuutta ja myös lievittävät toivottomuutta, jota ihmiset tutkitusti kestävyyteen liittyvien haasteiden vuoksi kokevat.

<u>Kestävän kehityksen kysymyksiä, joiden ratkaisemiseen Suomessa olisi hyvät edellytykset keskittyä</u>

Suomi voi hyödyntää korkeatasoista tutkimusta ja osaamistaan, kattavaa koulutusjärjestelmäänsä ja innovaatioekosysteemejään kestävän kehityksen kysymysten

ratkaisussa. Kansallisesti ja kansainvälisesti vaikuttavat ratkaisut edellyttävät tutkimukseen perustuvaa päätöksentekoa, monialaista yhteistyötä sekä panostusta koulutukseen ja innovaatiotoimintaan. Alla on ehdotuksia keskeisistä painopistealueista, joita Suomella olisi hyvät edellytykset edistää:

- Kestävän kehityksen haasteet edellyttävät osaamisen jatkuvaa päivittämistä ja laajentamista kaikilla koulutusasteilla sekä eri organisaatioissa. **Suomen koulutusjärjestelmä, erityisesti yliopistot, voivat toimia globaalina esimerkkinä siitä, kuinka osaamista kehitetään ekososiaalisen sivistyksen, oikeudenmukaisen siirtymän ja kestävän kasvun tarpeisiin.**
- Kaikki yliopistot ovat sitoutuneet vuonna 2020 julkaistuihin yliopistojen kestävän kehityksen teeseihin, ja yliopistot ovat sitoutuneet sisällyttämään kestävän kehityksen opinnot ovat osa kaikkia tutkintoja ja jatkuvan oppimisen tarjontaa. Suomalaisilla korkeakouluilla on myös aktiivisesti toimiva 28 korkeakoulun Climate University -verkosto, jonka tavoitteena on tuottaa korkeakoulujen yhteistyönä suunnittelemien kurssien kautta oppijoille kompetensseja, joita yhteiskunta tarvitsee ilmastonmuutoksen ja kestävyyskriisin aiheuttamien haasteiden ratkaisemiseksi. Korkeakouluilla on myös kokemusta useista opettajienkoulutukseen liittyvistä koulutuksista ja kehittämishankkeista, joita on toteutettu koulutusjärjestelmän eri tasoilla työskentelevien opettajien kanssa.
- Korkea-asteen koulutuksessa tavoitteena ei pitäisi olla ainoastaan opiskelijoiden kouluttaminen vastaamaan tutkimuksen, teollisuuden, liike-elämän ja julkisen sektorin osaamistarpeisiin, vaan myös heidän varustamisensa aktiivisen kansalaisuuden edellyttämillä valmiuksilla yhteiskunnassa, jossa ilmastokriisin kaltaiset kriisit edellyttävät yhteisöiltä sekä hallituksilta ja kunnallisilta hallintoelimiltä välittömiä ja laajamittaisia aloitteita ja toimia kestävän kehityksen kulttuurin edistämiseksi.
- Suomella on annettavaa myös kulttuurisen sivistyksen ja luonnon arvostuksen vahvistamisessa. Kestävyyssiirtymä ei ole ainoastaan teknologista, vaan myös laajapohjaisen sivistyksen ja ymmärryksen vahvistamista.

- Kestävän kehityksen ratkaisut syntyvät tutkimukseen perustuen ja innovaatioiden kautta. **Suomi voi olla johtava maa, jossa kestävää kehitystä edistetään tavoitteellisella ja monialaisella tutkimus- ja innovaatiotoiminnalla.** Päätöksenteon tulee perustua tieteelliseen tietoon ja kattavaan arviointiin, jotta kestävän kehityksen toimenpiteet olisivat vaikuttavia ja pitkällä aikavälillä kestäviä.

- Ekologisen kestävyyden ja planeetan rajojen kunnioittaminen on välttämätöntä, mutta samalla on varmistettava ihmisten hyvinvointi ja kestävän kehityksen oikeudenmukaisuus kansallisesti ja kansanvälisesti. **Suomi voi olla edelläkävijä kestävän hyvinvoinnin mallin kehittämisessä**.

- Suomi on kansainvälisesti tunnettu **tasa-arvon edistäjänä**. Tämä rooli tulisi säilyttää ja vahvistaa erityisesti kestävän kehityksen murroksessa.

- Sidosryhmien ja sektoreiden välinen yhteistyö on avain kestävän kehityksen tavoitteiden saavuttamisessa. **Suomella on mahdollisuus olla johtava toimija monialaisessa yhteistyössä.**

- Geopoliittiset jännitteet, muuttunut turvallisuusympäristö ja kasvavat epävarmuudet haastavat taloutta ja suomalaista yhteiskuntaa. **Suomessa on hyvät edellytykset**

keskittyä rakentamaan informaatioresilienssiä ja kokonaisturvallisuutta (SDG 4, 16, 17). Tämä edustaa estävän kehityksen politiikassa ilmiöpohjaista toimintamallia (ponsi 4). Globaalin toimintaympäristön muutos, päätöksenteon monimutkaisuus ja sosiaalisen median uusi rooli ovat haastaneet perinteisiä varautumisen ja huoltovarmuuden toimintamalleja. Jatkuvan tiedonsaannin varmistaminen on näissä oloissa iso haaste, ja tiedon huoltovarmuudesta sekä informaatioresilienssistä on tullut yhä tärkeämpää. Se tarkoittaa yhteiskunnan kaikkien toimijoiden kykyä tukea, tuottaa ja hyödyntää tietoa, joka on oikeaa, saavutettavissa olevaa ja oikea-aikaista (ponsi 5, 6, 10).

- Tekoälyn mukanaan tuoma muutos, joka linkittyy useaan kestävän kehityksen kysymykseen ja Suomessa tehtävä **tekoälytutkimus** ml. tekninen ja yhteiskunnallinen tutkimus.
- Suomella olisi paljon annettavaa esim. Kunming-Montreal-seurantajärjestelmän ja siihen liittyvien indikaattorien kehittämiseen sekä **ilmasto- ja luontojalanjäljen mittaamiseen.**

Suomen yliopistojen rehtorineuvosto Unifi ry, Finlands universitetsrektorers råd Unifi rf